

ПРОМІНЬ

З М І С Т.

1. Після ночі. *Гр. Чупринки.*
2. Баршєнька. *В. Винниченка.*
Ніч над парком. *М. Філянського.*
4. На операцію. *А. Міжєвича.*
5. Співці України. *Гр. Чупринки.*
6. Крикунам. *Гр. Чупринки.*
7. На черзі.
8. Приватні українські школи. *О. Білоусенка.*
9. Проголошення польської самостійності. *М. Грушевського.*
10. З окупованого краю. *С. Єфремова.*
11. Пекуче питання *Ал. С—кого.*
12. Бібліографія.
13. Хроніка.

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

№ 1.

20 листопаду 1916 р.

Ціна окремого числа 30 коп.

Москва.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА

НА УКРАЇНСЬКИЙ БЕЗПАРТІЙНИЙ, ПОСТУПОВО-ДЕМОКРАТИЧНИЙ

ТИЖНЕВИК

ЛІТЕРАТУРИ, НАУКИ, МИСТЕЦТВА, Й ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ

„ПРОМІНЬ“

при близькій участі: О. Білоусенка, Л. Бурчака, В. Винниченка, М. Грушевського, С. Єфремова, М. Жученка, О. Олеся, А. Саліковського, П. Смутка, М. Філянського, Гр. Чупринки і инш. (Повний список постійних співробітників буде подано в одному з найблизчих чисел).

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ: на рік (від падолиста 1916 року) 8 р., на пів року (до кінця квітня 1917 року) 4 р. 50 к., на три місяці (до кінця січня 1917 року) 2 р. 50 к., на один місяць 70 к. Окреме число 30 к.

Для народніх учителів, сільського духовенства, молодшого земського медичного персоналу, учнів, робітників і селян, коли вони звертаються безпосередньо в контору, передплата на рік 7 р.

При зміні адреси повинно прислати 25 коп. поштовими марками і подати свою попередню адресу, або № бандеролі.

При всяких запитаннях контора просить надсилати на відповідь марку.

КРІМ КОНТОРИ ПЕРЕДПЛАТА ПРИЙМАЄТЬСЯ В ТАКИХ КНИГАРНЯХ:

Українська книгарня, б-во „Ніевская Старина“. Київ, Безаковская, 8.

Крамниця „Час“. Київ, Владимирская, № 53.

Українська книгарня. Полтава, д. Ворожейкина, ряд. сь „Європ. гост.“.

Кн. маг. Г. И. Маревича. Полтава, Б. Котляревського.

Українська книгарня. Харків, Петровський пер., № 18.

Українська книгарня. Петроград, Петроградск. ст., Большой пр., № 1.

Українська книгарня. Єкатеринодарь, Єкатерининская, № 34.

Українське Т-во „Просвіта“. Николаєв, Московская, № 3.

Українська книгарня „Слово“. Єкатеринославь, Полицейская, № 36.

Українська книгарня. Кременчуг, Єкатерининская, № 4.

Книгарня „Діло“. Одеса, Преображенская, № 11.

В Москві в книгарнях: Вольфа (Кузнецкій Мость), „Наука“ (Б. Никитская), Карбаснікова і „Студенческаго Издательства“ (Моховая ул.).

Адреса РЕДАКЦІЇ і КОНТОРИ: Москва, Новослободська, 53, 11.

ВІД РЕДАКЦІЇ.

Редакція ласкаво просить авторів присилати рукописи неодмінно чітко написаними (бажано на машинці), при тому на одному боці аркушу, в противному разі рукописи не приймаються до друку.

Авторам, які присилають рукописи перший раз, повинно подавати свої адреси або на самих рукописах, або в листах, при яких вони надсилаються.

Приняті до друку рукописи можуть бути редакцією змінені або зменшені.

Неприняті рукописи переходять в редакції два місяці, після чого, коли не буде прислано на їх повернення марок, знищуються і з приводу їх редакція в листування не вступає.

Дописи, на яких нема підписів і адрес їх авторів, не друкуються.

ТИЖНЕВИК ПРОМІНЬ ТИЖНЕВИК

літератури, науки, мистецтва й громадського життя.

П І С Л Я Н О Ч І.

День занявся! Схід в огні.
Сонце вдарило промінням.

В далині,
В височині

Ллються хорами пісні
Над недавнім безгомінням.

Ніч таїла все в собі:
Тихий настрій молитовний,

Гніт журби
Без боротьби,

Сон забитої юрби
І душевний жах безмовний.

Ніч давила нас у тьмі,
Ніч душила гук тривоги.

Ми самі
Були німі,

Навіть дихати грудьми
З повних сил не мали змоги.

Ми стрічали ніч в біді,
Всі заглушені й беззбройні

І бліді
Од давніх дій,

Од провалених надій,
Мали рани незагойні.

День занявся! схід в огні.
Куймо ж щастя, поки видно!

В далині,
В височині

Ллються радісно пісні
Такъ чаруюче й побідно....

Гр. Чупринка

„Барішэнька“.

В хаті й біля хати Сидоренчихи шамотня, гамір, біганина. Баби та молодичі з діловим, заклопотаним і трошки переляканим виглядом бігають то з горниці в кухню, то з кухні в горницю, вискакують на двір, прожогом виливають з мисок, макітер і знову біжать у хату. На долівці клапті соломи, попіл, розлита вода. На дворі товпляться баби, зазирають у вікна горниці й склавши руки під грудьми та похитуючи головами, шепочуться. Дітлоха нишпорить по-між спідницями, дряпається на вікна й прилипає до шибок, широко з таємним жахом і цікавістю роззираючи очі. Вони нічого не бачуть через бабів, що товчуться в хаті, але їм все таки страшно. Їх здирають з вікон, дають штовханів та лляпасів, одначе вони не плачуть,—не до того.

На груші, на самому вершечку сидить Сашко, кидає сухими гиллячками в хлопців і огризається. Він сховався туди від бабки Соломі та тітки Катрі. Вони трохи не розір-

вали того чортового лобуряку, шибеника. Та де ж, нікого не питаючи,—там же розумне таке, що Господи!—нікому ні слова не бовкнувши, схопився на коня та й гайнув у Соковате по лікаря! От-от має приїхати дохтурка. А що тут може та дохтурка зробити? На віщо вона, на якого ката? На той світ запровадити? З тих дохтурів тільки й того, що після них поца клич.

Приїшлося зараз же запрягати в воза коней, та мерщій гнати на хуторі по бабу Чаплю. Думали, що якое Бог pomoже і без баби обійдеться, але як той розумник, школяр отой чортів, вихопився з дохтуркою, то треба ж рятуватися.

Тепер баба-Чапля вже пораяється, слава Богу, біля Сидоренчихи.

Чоловіків ні в хаті, ні на подвіррю не видно. Котрі в полі сіно косять, яких погнали на окопи, а більшість на війні.

День соняшний, яснонебий, тільки де не

де пухнати сиві кужелі випинаються з за обрїю. Вчора був великий дощ і трава ще пом'ята й залізана від його.

Сашко часом злізає трохи нижче, шопотом кличе Юхима, свого товариша й питається, як там у хаті. Юхим, довгобразий, з великими чорними очима, гострим підборіддям, в студентському позеленілому картузі, моргає йому і хита головою, мовляв — нічого. не турбуйся. Сашко завзято спльовує вниз і перекривлює бабів. Від того, що він перехилився вниз, лице йому червоніє й очі робляться пукатими. Одного чобота йому здерли, як ловили за ноги, коли він тікав на грушу, картуз загубив сам. Біляве волосся, жовте на кінчиках, стирчить наперед сердито й уперто.

— А ти сиди там, сиди!

— «Сиди там, сиди!»

— Ог я тебе перекривлю! Аж на кутні засмієшся! Ач яке добре! Мати помірає, а воно сидить на груші та з людей сміється! От-так тепер по тих школах вчать.

— «По школах!» Боюсь я вас!

І Сашко знов лізе вгору й дивиться на шлях, що вється поза церквою. Але там не видно ще дохтурської брички. Тільки череда, розсипавшись по царині, мляво пересовується вздовж дороги.

В горниці на полу лежить Явдоха Сидоренчиха. Вона родить уже другу добу. Два дні й дві ночі в хаті стояв несамовитий крик її, зойк, верещання дітей. Губи її блідо-сині, покусані, запечені нелюдською мукою; руки й щоки подряпані нігтями; волосся розпалалося, кілька раз промокало потім висихало і збилось в тонкі, немов з личаків, пасми. Тепер вона заціпивши зуби, мичить, як замкнена в хліву корова, корчиться і божевільно закочує жовті з червоними жилками баньки під лоба. Жовте, спухле, з синяками лице, вкрите потом і здається намазане салом. Коліна підняті до гори і живіт випинається над грудьми. Коли до неї звертаються, вона вже нічого не чує й не розуміє. І здається, коли б загорілася хата, вона б так само лежала, корчилася і закочувала очі.

Коло полу стоїть лава. На лаві ночви, миски, макітри, ложки, віхті соломи, попіл. Біля Явдохи помалу пораяється баба Чапля, маленька бабуса з червоними без вій, гостренькими оченятками і маленьким ротиком, зібраним до купки, як зашморгнутий кисет. Вона знає своє діло й не хапається.

В хаті ще душ п'ять бабів з засуканими руками, спітвілих, червоних, зтомлених. Дух спертий, кислий, тяжкий, пахне кужухами, сирівцем, паленою соломою. З вікон на стіл лягши червоно-жовті смуги сонця й золотять на стіні старі загорошені рожі з паперу.

Баба-Чапля щось шепоче про себе і великою ложкою колотить в місці воду, попіл, сіль, товчене шкло і мочу маленької дитини. Баби пильно, з побожним острахом і напруженими очима стежать за кожним її рухом. Маленька, сухенька, червоноока і висхла, як грушка-кисличка, вся в темному, — вона здається їм страшною й могутньою.

Породілля стогне, скриготить зубами, наче кусає сахар; йорзає ногами, синіми на литках, покусаними блохами з довгими й задерними догори, як полозки санчат, великими пальцями. Баба-Чапля починає голосніше шепотіти:

«Алілуя на березі, під берегом, на сірому камені. Там стояли три архангели. Один Масаїл, другий Самаїл, третій Гавраїл. Один мішає, другий надихає, третій випахе»...

Явдоха скрикує, потім рывкає зо всеї сили, криво набік роззявивши рота, корчиться, сова ногами, дряпа руками круг себе і кричить так, що дзвенять шибки в вікнах. Баби во-рушуться, хрестяться, непокійно мнутья і на лицах їм такий вираз, ніби це їх корчить і вони от-от самі закричать. Але баба-Чапля спокійно колотить у місці і шепотить. Потім озирається до бабів, киває їм і кладе ложку на лаву.

— Держіть!... — коротко каже вона, показуючи на Явдоху.

Одна залазить на піл і від стіни тримає Явдоху; друга держить за ноги, третя за голову. Всі шепочуть молитви і зхвильовано, з страхом зиркають на бабу-Чаплю. Тепер саме починається справжнє виганяння чорта.

Баба-Чапля бере миску в обидві руки, щось зтиха шепоче над нею, схилившись і дивлячись у густу, сіру мішанину. Потім повертається з нею на схід, дмухає, далі на захід і дмухає. Так на всі боки. Тоді ще щось шепоче в миску і, кивнувши бабам, щоб держали, підносить миску до рота Явдосі.

Явдоха мичить, рветься, реве і з очей, як у замученої коняки, котяться буйні каламутні сльози. Вона не чує нічого й не бачить спасеної миски, що має врятувати її.

— Явдохо! — зтиха кличе баба-Чапля. — Явдохо, виий!

Явдоха сіпається, хрипить, а за нею сіпаються й хитаються баби, що держуть. Тоді баба-Чапля велить ще одній бабі ножем роззявити рота Явдосі. Під крик Явдохи рота роззявляють і баба-Чапля вливає туди з миски. Густа, смердюча мішанина льється на щоки, на шию, на плечі Явдосі. Явдоха вмиє стихає, якусь хвилину лежить, немов здивована, потім ще з більшою силою, несамовито кидається, вибиває миску з рук баби-Чаплі, виривається, схоплюється й хоче бігти. Але її знов хапають, кладуть, тримають. Баби зовсім пе-

релякани, сопуть, тупцюють біля полу. Тільки баба-Чапля не турбується, не тупцює й не лякається. Вона все знає, її нічим не здивуєш. Мовчазна, маленька, сухенька, вона знає своє діло.

— Держіть, держіть... — каже вона так, ніби ті піймали курча. — Все буде добре. Це він виходить. Алілуя, алілуя, алілуя...

Потім заплющує свої червоні оченятка, стоїть так якусь мить і тоді говорить:

— А тепер, тіточки, треба виганяти.

Ви двоє держіть, а ви двоє мніть черево. Місіть, як в діжі. Руками, руками!.. оть тако... Ну!

Дві баби нерішуче стають біля живота Явдохи, як біля діжи і, подивляючись на бабу-Чаплю, чи так вони роблять, починають злегка надшувати на черево.

— Дужче, дужче! Добре місіть. Чого мнетесь! Баби натискують дужче, входять в азарт і вже місіть з усіх сил. Явдоха витріщає очі, задихається, не може кричати і з рота її дико, шматками виривається несамопитий, звірячий рев.

* * *

Але в сей мент на подвіррю чути дзеленчання дзвоників, тупотіння коней, гомін, крики. Баби, ті що не місіть, кидаються до вікон і зараз же з жахом шепочуть:

— Дохтурка приїхала! Дохтурка! Швидче, тіточки, швидче!

Тіточки починають ще з дужчим завзяттям місити Явдоху.

Двері прожогом розчиняються і в хату швидко входить дохтурка. Місильниці озиряються, але не кидають своєї роботи. Баба Чапля стоїть, дивиться на Явдоху і щось серйозно та суворо шепоче. Дохтурки вона ніби не помічає.

— Що ви робите?! — скрикує дохтурка і кидається до полу. Баби спинаються і дивляться на неї, витираючи голими руками піт, що ясно вкрив їхні червоні, розпалені лица. Явдоха лежить тихо, зомліла.

Але, придивившись до дохтурки, баби дивуються: це не дохтурка, а якась собі панночка, молоденька, гарненька, зовсім дівчина! Білява, рум'яна, на голові легесенький, у квіточках капелюх, біленьке, як з павутиння платтячко на ній, — тільки до танців. Страх їхній опадає і вони з посмішкою презирляються. Баба-Чапля скося, тільки раз зирка на панночку й каже бабам:

— Дайте пір'їну, треба в носі полоскотать, зомліла Явдоха.

Тим часом дохтурка підходить до полу, одпиха тітку Катрю, бере за руку Явдоху й тримає так для чогось. Сама дивиться їй в обличчя. Потім починає розпитувати, що, як,

коли. Голосок її ніжний дзвінкий, вії на очах білі, як лен, довгі, а очі великі, сірі. Верхня губа, як у дітей, задерта до гори.

Баби відповідають знехотя, поглядаючи на бабу-Чаплю. Та посміхається тонесенькою, як волосинка, посмішечкою, а оченятка, без вії, червоні, гостренькі, дивляться вбік. Розпитавшись, панночка починає оглядати Явдоху, делікатно торкаючись руками до її тіла. Усі слідкують з усміхом в очах.

— Ну, баби, діло погане, ви її замучили, — каже, нарешті, дохтурка, — треба рятувати. Так дитина не вийде. Треба щипцями витягати. А ну, поприбірайте з лави все це сміття! Швидко!

Баби, перестають посміхатися.

Дитину щипцями витягати?! Та вона сказала, ця баришенька? Наче дохле кошеня з криниці якимись щипцями витягати! Оце так!

Дохтурка бере невеличку скриньку, що привезла з собою й поставила долі біля себе, одсуває з лави миски і ставить скриньку на лаву. Така проворна, моторна, аж куди вам! Так, гадає собі, й кинуться їй помагати, різати живу дитину.

— Ну, швидче, баби, швидче! Чого стоїте? Може померти людина!

— А що ж це буде? — питає тітка Катря. Що це ви хочете робити?

— Дитину витягати. Вона так не пройде. Мати померти може і дитина теж.

— Та як же витягати?

— Щипцями. Ось цими.

Дохтурка витягає з скриньки щось блискуче, похоче на великі ножиці, й показує бабам. Потім кладе назад, швиденько засукує руки виймає з скриньки білий балахон, одягається в його, а сама тим часом розказує щось про те, що дитина так не пройде. Баби слідкують за нею, топочуться і не вслухаються в її слова. Вони вже знають, до чого це йдеться: баришенька, дитину просто розріже та й витягне. Було це саме з Одаркою Безтямною, як возили її в земську больницу.

— Ну, ну, баби, часу нема, кожна хвилина дорога. Бачите, породілля лежить без пам'яті. Треба поспішати.

Хто зна, чи помічає дохтурка, що думають баби, вона собі одягається, скидає капелюха, засукує рукава, мие руки якоюсь пахучою водою з пляшечки, витирає тою самою водою оті страшні щипці та весь час балакає так, наче ті баби приятельки її.

— Та що ж то ви хочете робити, баришенько? — нарешті обзивається баба-Чапля, дивлячись у бік і все так само тоненько посміхаючись. «Баришенька» дивується.

— Та я ж вам кажу, що! Дитину витягати.

— Та отими ножами?!

— А тож. Не ножами, а щипцями. Ну,

годі балакати. Держіть хвору. Беріть за руки, за ноги.

— Та щоб мені руки одсохли, щоб я хоч торкнулась! — раптом з серцем, спалахнувши вся, говорить тітка Катря. — Щоб ото я рідну сестру та на той світ своїми руками одправила? А ще чого вигадайте щипцями! Бач мені! Оттаке! Ідьте собі туди, звідки приїхали. Хто вас кликав? Не треба нам ніяких дохтурів!

Дохтурка шурить свої сірі очі з пухнатими білими віями і губи їй злегка бліднуть. Вона робиться відразу старішою, поважнішою.

— Не балакайте, тітко, чорт-зна чого, й робіть, що вам кажуть, — говорить вона тихо.

— А як же! Оттак зараз і робитиму. Послухалась. Та щоб душі спасенія загубила, рідну сестру зарізала!

Баби теж починають з шопоту переходити помалу на голосну балачку і, нарешті, в хаті здіймається крик і галас. Знадвору тим часом входять ще баби, розпалюють одна одну, отовплюють лікарку, не слухають її, кричать, деякі аж сікаються до неї. Очі всім горять; злі, роздратовані іскорки поблискують все частіше; вимахують руками, закарлюченими пальцями.

Лікарка блідне й трівожно озирається на двері. Пройти туди неможливо. Та й знає вона, що як викаже страх, то цим може викликати ще більший вибух злості. Вона стоїть у своєму білому балахоні, шурить сірі очі, покусує губи й час від часу пробує говорити.

Але її не слухають. Деся узялася пір'їна і баба-Чапля вже засуває її в ніс зомлілій, непорушній Явдосі. Баби гвалтують, ворожою стіною стають між бабою та лікаркою й поглядають так, що, мовляв, тільки спробуй перепинять бабу. Пір'їна не помагає. Тоді, пошепотівшись, баби хрестяться і знов починають місити Явдоху. Лікарка, побачивши це, широко розплющує очі, на мент кам'яніє, потім раптом все лице її спалахує вогнем, вона кидається на стіну бабів і, розмахнувшись, зо всеї сили б'є по лицю одну бабу, потім другу, третю, розпихає, хапа за руку місильниць і одпихає з такою люттю, що тітка Катря заточується й трохи не падає.

— Геть звідси, чортові душі! — кричить вона і губи їй помітно для всіх дріжать.

Вона знов кидається на юрбу і б'є кого попало. Баби ошелешені й злякані, сунуть до дверей, товпляться й як вівці викочуються в сніи й на двір.

— Я вас під суд усіх оддам, я вас в тюрмі погною за це! Геть звідци, щоб ні одної мені тут не було! Геть, геть усі!

Е, ця баришенька не плоха собі вдалася!

Молода, молода, а ручка така, що аж зашарились щоки тих, яким попало по ляпасу.

А найбільше утишують бабів такі слова, як «суд», «тюрма». Вони зразу згадують, що ця баришенька — начальство, що приїхала на земських конях з дзвониками.

Баба ж Чапля наперед усіх опинилась на дворі, їй теж загилила дохтурка. Стійте! Не всі виходьте. Дві бабі зостаньтесь тут! Помагати мені, будете. От ви задні! зоставайтесь!

Дві молодичі, що найменше галасували, а через те не поспішали з хати й опинились позад усіх, нерішуче зупиняються, дивляться на дохтурку й вертаються. — Замкніть двері! Нікого не пускайте Я вам покажу.

Біляве, як вії, волосся дохтурки розкудочилось і золотистими пасмами спадає їй на зчервоніле сердите, рішуче лице. Губи вже не дріжать, очі не шуряться. Вона покрикує на бабів, строго наказує, як тримати, що робити, ступає твердо, і дивиться на Явдоху, теж з таким виглядом, ніби має не дитину витягати а битися і з нею.

А на подвір'ї тим часом стоїть гомін і гудіння, як у вуліку серед потривожених бжіл. Ті, що не були в середині, розпитують, хвилюються і сердяться. Та як? Злякались якоїсь дівчини? Та що, що дохтурка? Та вона має право різати живу дитину? Хто то дав їй таке право? Де то видано таке?

Сашко вже давно зліз з груші, скинув другого чобота і бігає серед бабів, жадно прислухаючись до балачок. Часом шепочеться з Юхимом і трівожно поглядає на вікна заліплені бабами та молодичами.

Молода лікарка теж чує грізний гомін з надвору. Вона вже трохи заспокоїлась і тривога холодком подуває їй на серце: а що як уже пізно, як дитини врятувати не можна, як помре породілля? Чи вийде вона живою з цього баб'ячого киплячого казану? А тут ще одіслала кучера з кінями на станцію.

Явдоха лежить непорушна і здається мертвою. Сині, брудні ноги її лежать пальцями догори, рівно й моторошно. Живіт випнутий, жовтий, страшний.

Тривога дужче охоплює лікарку й руки починають дріжати, коли вона береться за щипці. На молодичь вона вже не кричить, а говорить лагідно, коротко, одривисто. Часом поглядає на вікна, заставлені плямами лиць, од яких у хаті зовсім темно, хоче крикнути, щоб одступились, не заступали, але про себе маха рукою й береться до операції.

Баби прикіпають до шибок і стежать за нею.

— Бере, бере ножі! — сповіщають вони задніх. І слово «ножі» розходиться серед натовпу, наганяє страх, злість, обурення.

— О! Дивіться, дивіться, що робить! Господи, Цариця небесна, ріже! вже ріже! Аж Явдоха кинулась! О, кричить! Чуєте? Чуєте?

Навіть крізь скло вікон чути несамовитий крик Явдохи, що прийшла до себе і знов бьється та рветься в руках двох молодичь. На подвір'ї хвилювання доходить до того, що юрба кидається в сіни, торга, б'є в двері й кричить: — Не даймо різати!! Пуска-ай! Очиняй двері! Бийте її, стерву! Що це таке?!

Знадвору б'ють у вікна, шарпають, одна шибка з дзвякотом бьється й пада всередину в хату. Крик Явдохи тоді чується ще голосніше, несамовитіше, підіймає мороз по тілі. Очі всім стають круглими дикими, повними жаху й накипілої люті.

А біля полу між колінами Явдохи стоїть лікарка і, щось беззвучно про себе говорячи блідими губами, вся закрівавлена, робить своє.

Коли двері під напором розлюченої юрби одцінуються й розчинаються і весь натовп оскаженілих жінок вривається з галасом у хату, лікарка підхоплює на руки дитину і підводиться. Серед гамору чується пронизуватий дитячий крик. На руках дохтурки, закрівавлених, покритих слизню, лежить жовтяво-червоний шматочок м'яса, ворухиться, випинається і тоненько верещить. Явдоха ж лежить тихо-тихо, звисавши одну руку з полу й ледве водить зтомленими, але вмить заспо-

коєними очима. В хаті зразу зтихає. Галас замірає в сінях, в кухні, на дворі, біля вікон.

— Витягла, витягла! Живе! І Явдоха жива! Та малісеньке, крихотне. Та матінко ж моя! Витягла! Живе!

Обличчя всі повернені до полу, до шматочка живого, червоного тіла, розлізаються в посмішки, добрі, зворушливі, соромливі. Зараз же десь беруться ночви, окріп, пелюшки.

Дохтурка скидає свій закаляний кров'ю балахон, миє знов водою з пляшки руки, потім свої «ножі» і вже посміхається, лукаво щурячи одне око й збираючи хитрі, добрі зморшки на носі.

А коли її виряжають уже з двору, баби товпляться круг брички, хапають її за руки, цілують, просять полічити їх. Сашко сидить на передку з кучером, за яким бігав на село, гордо, торжествуюче погляда на юрбу і весело підморгує Юхимові, який стоїть біля брички й задрю дивиться на його.

І довго ще після того, як зтихає дзвоник за церквою, гомонять на подвір'ї Сидоренчихи баби. Сонце сідає за городами, сиві листи капусти стають червоними й блискучими. Голосніще кумкають жаби, подихає димом з села, люди варять вечерю.

В. Винниченко.

НІЧ НАД ПАРКОМ.

В шатах ночі тіні білі
Освіт зоряний наділи,
Мріють, мліють на прогалах,
На високих п'єдесталах.

Тут і там і скрізь навколо
Сяють руки, груди, чола...
Весь в обіймах теплих ночі
По між них каскад рюкоче.

Зорить зорь невтомна зграя—
Фея ночі прилітає.

І зачувши феї крила
Стрепенулись тіні білі,
Тихо сходять з п'єдесталів
І несуть ся в темні далі.

З—над полявин, над каскадом
Сходять білі ряд за рядом
І летять під темні шати
На таємну пораду.

І летять несуться тіні,
В сугозорянім промінні,
Линуть срібнії отари
Всі до купи, всі до пари,
Льотом тихим, льотом білим,
Руки в руки, тіло з тілом...

Залунали темні всюди:
Там тремтять в зітханнях груди,
Під назором темним ночі
Хтось цілує, хтось шепоче,
Там ламають руки білі,
Там воркують, там замліли...
Від діброви до діброви—
Рокіт ніжної розмови.

Досвіт зорі заступає—
Фея ночі одлітає.

І рознявши знову руки—
Без прощання і без муки
Тіні тихі, тіні білі
З—над полявин прилетіли,
Піднялись і знову стали
На високі п'єдестали.

Будуть завтра як і вчора
Знов холодні їхні чола;
Не колихне, не розбуде
Промінь сонця білі груди.

А таємну мерезку,
Що накинули на стежку
В ніч зітхання ноги босі—
До схід сонця змиють роси...

М. Філянський.

НА ОПЕРАЦІЮ.

(НАРИС).

Саня виняла затичку з пляшечки чорнила, яке вчора звечора купила у крамничці напроти, примостила біля столику і взяла в рот кінчик пера. Подумавши, вона написала: «Дорог..» і зупинилась. Власне, вона й сама не знала, кому хотіла написати, а написати дуже хотілось,—зараз вона мала йти в лікарню, де її, мабуть, покладуть на операцію.

Сірий ранок несміло через вузенькі шибки дивився в кімнатку. Незатишна, поганенька кімнатка, а от тепер чогось шкода кидать її,—все ж таки вона краще за ті білі, високі, строгі та непривітні палати, де їй доведеться лежати. От як би хоч листа кому небудь написати! Але кому?

Саня підвела очі догори і стала пильно думати. Стеля спускалась майже на саменьке вікно і, здавалось, придушувала всю хатинку, а з нею й усі образи, які лишило життя. Нікого не знаходилося такого, кому б хотілось написати, дуже-дуже хотілось. А іменно так тільки й треба було писати перед операцією. Це ж все одно, що на смерть йти.

Згадалась приятелька дитячих літ, білява, гарненька Маруся, але Саня чула, що вона вже два роки, як вийшла заміж за околочного і живе тепер в Полтаві. Чи слід же порядній емігрантці писати до жінки околочного? Хіба тітці? Перед очима Сані стала велика, жіноча постать, з закованими рукавами, грубим, як у дворника, голосом і вічно набурмосеними очима. Хай їй, не треба. А більше й нікого нема. Нігде, ні тут у Парижі, ні там на далекій Україні.

Глянула на годинника. Єй-бо, вже ж десята година! А ще ж треба отій заказниці сердитій роботу нести.

Хугенько зашомоталася, туди приткнула те, туди се, та й прибрано. Доли під столом лущиння з цибулі та клапті матерії лишилися. Перед операцією негарно кидать хату з брудом. Віничком підмахнула під ліжко і задоволено озирнулася. Ну, тепер хоч і на ту прокляту операцію. Ой, та й не хочеться ж йти на неї! Ще хоч би кому розказати, поговорити, пожалітись, якось воно легче було б. Але кому? За роботою розгубила товаришів емігрантів; старі десь розїхались, нових часу не було надбати.

Обома руками начепила на круглу голову сірого, розлізлого капелюха, на якому бо-зна для чого примостила велика зелена птиця похожа на сиворакшу. І підійшла до дзеркала. Воно одбило широке, скуласте, в ластовинню лице з маленькими, жвавами оченятами і великими, соковитими, як у негрів,

губами. Негарне лице, що й казати, але їй так шкода стало його, що захотілось погладити,—чи доведеться ще коли бачити його?

Ще раз озирнула свою мансарду. Стеля низько-низько насила на вузеньке віконечко; таке затишне та високе-високе, неначе на дзвіниці.

На вулиці весна, парижська, не наша, якась занадто пишна, розквітла. Не дзюркотять струмочки по вулицях з соломинками, пробками, лущинням од насіння. Асфальт сухо та чисто блищить та такий чепурний, що й плюнути страшно. Французи щіпочками покручують, як містечкові єврейчики на бульварі. Вулиці коридором женуть у далечинь; грохит, гамір, дзвякіт; миготять спиці велосипедів; якийсь біс гуде в дуду; хтось виспівує жалібно та так сердечно: то «маршан дабі», той, що купує старе дрантя. А їм не треба на операцію,—ідуть, ідуть собі, щасливі. А додому прийдуть,—там їм і родичі, і діточки.

От уже й той будинок, де живе сердита заказниці, великий, темний, з балкончиками. Скільки разів підходила до його, а балкончиків ніколи не помічала.

Потягла за дзвіночок і сама собі швиденько подумала: «Чорт її бери, хоч і сердита, а розкажу їй про операцію. От злякається».

Двері очирила молоденька, підмальована помоївочка. Хвартушок на ній з кишеньками, така собі ловкенька дівчинка.

— Вам кого?

— От роботу принесла. Мені пані треба побачити.

— Пані дома немає. Роботу дайте мені.

Саня замнялася.

— Та мені, знаєте, ще поговорить треба. Серйозне діло..

— Сьогодні не можна, пані поїхала..

Поправила перед дзеркалом кучеряву пасмочку волосся і розчинила перед Саньєю двері. Так. Постояла Саня на сходах, зітхнула і помалу пішла вниз.

Побіч тротуарів тяглися намети з городиною,—червоні, блискучі баклажани; цвітна капуста з шаршавими наростами, як бородавки; чорні земляні груші. Червонів високий сідуєт церкви Мон-Руж і крізь її чорні, різні двері кротко миготіли малесенькі, жовтенські вогники свічок. От як би не емігрантка, зайшла б та хоч постояла всередині. Може б не так самотно та тоскно було на душі.

Хоч би спізнитись в лікарню!

І все ж таки помалу потягла до входу в підземну залізницю «метро».

Тут тисся цілий натовп. Треба було довго стояти в черзі, щоб узяти білета. Вона стала за спиною робітника в блакитній блюзі і таких же штанах. У його через плече висіла металічна скринька з струментом. Робітник посунувся і дав їй місце,—такий делікатний парубчак. І очі йому такі добрі, а шия сильна, широка,—десь, добрий собі чоловік. Сані захотілось побалакати з ним, але вона довго не могла одважитись, переступала з ноги на ногу, скося поглядала на робітника так, немов мала вилять його, і нарешті бовкнула:

— Хороша погода сьогодні!

— Що кажете?—делікатно осміхнувся він.

— Кажу, погода хороша.

— А, не погана, не погана!

Француза хлібом не годуй, а про погоду побалакай.

— На роботу, мадмуазель?

— Ні, я не на роботу. Я, знаєте, той... я на операцію, в лікарню...

Але кінчити не можна було, бо треба було брати білета, не стоятиме ж публіка за нею, чекаючи, коли вона розкаже. Не встигла сховати в кишеню гаманця, як блакитна блюза вже миготіла далеко попереду в натовпі. Де тут догнати в такому киплячому казані людину? Віжать, сунуть лавою, наступають на ноги, нікому ні до кого нема діла, хоч би тобі оттут перед ними робили операцію.

Під землею було темно, душно; пахло камінним вуглем, вохкістю. Електричні ліхтарі світили ніби в хмарі або під стелею парні. На білій вистеленій кафлями стіні величезними літерами були розписані реклами: Dufayelle, Chocolat Meunier, Dufayelle.

Деся чувся грохот. Здавалось, щось силувалось залізними кігтями видряпатись із тунеля і стукалось об його стіни. Випірнули з чорної діри блискучі вагони, підкотили до перону і зупинились, неначе віжками спинені. Дрр! дрр!—враз порозчинялись двері і шугнув, як дим, народ із вих. А намісць цього посунув той, що ждав. Знов задирчали двері, коротенько свиснуло щось на дворі і понесло в другу діру, з ляскотом і грюкотом.

Саня стояла у кутку, притиснена до стіни великим кошом якогось хлопця. Сісти й думати не можна було,—та й байдуже, скоро лежатиме! Кіш надушував на руку, визволитись ніяк було. Але хай собі, на операції ще гірше буде, а от же сама йде. І їй захотілось розказати хлопцеві, куди вона їде і як їй болять у середині. Але вагон притишив ходу, хлопчик підтягнув вище коша і пішов із вагона. На місце хлопця стала парочка: дівчина під руку з панком. Вони неодривно дивились, як тільки те вмють одні французи, в очі одне одному, не соромлячись і не звертаючи ні на кого уваги. От як би цій довелось так,

як їй, Сані, вона мала б кому розказати, пожалитись. І їй до сліз стало жаль себе, схотілось притулитись головою до стіни і гірко, як в дитинстві, заплакати.

— Palais de Iusitice!—закричав кондуктор.

Саня здригнулась і метнулась до дверей. Серце застукало часто-часто. На плацу соняшне світло різнуло по очах, дихати стало легко після тої підземної діри. Але Саня йшла дуже помалу. І що ближче вона підходила до лікарні, то тривога і туга все більше налягали. І що ясніше й веселіше було навкруги, то самотніше ставало на душі їй.

От і парает Сени. По стінці вилося щось зелене з червоним, мабуть торішній дикий виноград. Вода в Сені, звичайно, така важка, каламутна, тепер поблискувала веселими іскорками і здавалась такою привітною. Собор Нотр-Дам тихо стояв, ніби охороняючи спокій річки. На плацу на возиках лежали квітки, загорнуті в білий папір,—якісь сині, немов вмочені в синьку, далі троянди, блідо-рожеві, на їх ще краплинки води, мабуть поливали недавнечко. Стара жінка, що продавала квітки, кидала крихти хліба горобцям. Ті нахабно під самими ногами їй бились, видирали одне у одного і всі разом спурхували, як стара робила якийсь несподіваний рух.

Саня підійшла до возика і довго вибирала серед квіток, що б їй купити. Потім витягла з купи гилячку свіжої, пухкої мімози й заплатила за неї два су. В кишені зосталась одна монета в п'ять франків, все багатство її; як виїде жива, то днів кілька продержатись можна буде. Притулила мімозу до лица, понюхала і постояла в нерішчості. Ні, ця жінка занадто заклопотана своїми горобцями, вона не схоче балакати. І помалу посунула далі, обережно та невміло приколуючи жовтеньку гилячку до свого руденького пальта. Біля самої лікарні вона стала під стіною. Ноги не йшли далі, хоч бий їх. Під грудьми застигла важка нудьга та огида. Як би хто взяв та поніс її в ці страшні двері, то вона, може, й не видиралась би. А в самої не було сил іти туди.

По другому боці йшли дві постаті. Сонце ясно освітлювало їх і дві переломані тіні сунули по стіні за ними. Старенький чоловік, шкандибавши вів за руку маленьку дівчинку. На плечі ніс чорного величезного мішка, з якого звішувались різнобарвні ганчірки. На поясі телінався довгий залізний гак ганчірників. На ногах йому були великі, з задертими передками, немов два човники, черевики; один подертий, з його визирав голий палець. Дівчинка років п'яти. Личко до гори підняте тук уважненько та поважно, немов бабуся старенька. А на золотистому волоссячку чупурненько зав'язане бантом щось червоне, мабуть, одна з ганчірок з мішка.

Чути було, як вона з того боку тоненьким високим голосочком казала старому:

Et p'i on vu prendre la soupe! N'est-ce pas? ¹⁾

І від цього голосочку Сані стало так тепло-тепло та сумно чогось. Куди йдуть вони? Далеко, мабуть, аж на самий кінець Парижа, десь у ті квартали, де кишить злиднями. Дома жде їх жінка з голодним, жовтосинім лицем, хвора, недвижна. Та й дітей ще купа біля неї. Іти-муть, може, годин кілька, бо чоловік не може йти швидко, шкандибає та й дитині не легко.

От вони підійшли до лави. Чоловічок поклав мішка на неї, виняв люльку і набив її тютюном. Потім полапав по кишенях, не знайшов сірника і пошкандибав у маленьке кафе, щось сказавши дівчинці. Та серйозно, ніби роблячи важну справу, з усиллям вилізла на лаву і поклатла ручку на мішок. Тепер ніхто не вкраде. Ніжки висіли високо над землею в покривлених манюсеньких черевичках.

І раптом Саню почало дуже тягти до сеї дитини; страшенно схотілось погладити жовтеньку голівку, піддержати крихотні, поважні такі рученята в своїх, зробити їй щось приємненьке. Вона почала шукати по кишенях, але там нічого не знайшлося. Хіба що грошей дати трошки, хай собі купить мала солоденького, не часто, мабуть, їсть. Саня витягла гаманця і згадала, що там крім п'яти-франкової монети більш нічого не було. Вона помяла гаманець у руці і хутко пішла до дівчинки. Коли та підвела на неї свої синенькі, серйозні оченята, Саня простягла їй монету і сказала на поганій французькій мові:

— От тобі, маленька, гроші. Скажи бать-

кові, щоб він повіз тебе на трамваї і купи тобі шоколадку. Добре?

Потім нахилилась і гаряче поцілувала рожеву, замурзану щічку. Дитинка так само поважно вислухала її, хитнула голівкою, мовляв, добре, скажу і сама чмокнула в повітря губками. Саня швидко одійшла і, щоб сховатись, забігла в двері лікарні. Не зовсім зачинивши їх, вона дивилась на дівчинку. Та сиділа якийсь час тихо, потім схопилась, злізла з лави, навалившись на неї грудьми і побігла назустріч старому. Саня бачила, як вони обоє підійшли до мішка і старий уважно та заклопотано розглядав монету, щось часом питаючи у дівчинки і дивлячись по улиці. Потім звернувся до двох поліцаїв, що йшли як раз повз його, лїниво похитуючись і балакаючи. Один з поліцаїв взяв у руку гроші, довго розглядав, потискуючи плечима і розводячи руками. Далі вони всі кидали монету об землю, кусали її, писали нею на лаві, жестикулювали і хутко зібрали біля себе цілу юрбу.

Саня посміхалась і вузенькі очі їй зробились теплими та вохкими. Нарешті, старий весело підкинув одним плечем і щось сказав. Дівчинка радісно підстрибнула, а поліцаї поважно потягли далі.

Тоді Саня витерла ребром руки очі, причинила двері, причепурила на собі жовтеньку, пухку гілячку мімоси і рішуче пішла вгору по сходах лікарні. Почування в неї було таке, ніби вона написала комусь близькому-близькому довгого листа про себе, про свою самотність, хворобу і операцію.

А. Мінкевич.

СПІВЦІ УКРАЇНИ.

Як чуєш ти пісню про славні руїни,
То знай,—ти повинен іти будувать!...
Сумують і плачуть співці України,
Хоч можуть не плакати, а вже кепкувать...
Сміятися можуть од серця над нами,
Зневаживши наше святее святих,
Бо ми не проймались палкими піснями
І дзвоном натхненним бандур золотих.
Старці ярмаркові, поети й артисти
Не можуть забути степів та могил,
Там знов розгориться огонь променистий
І з давніх скрижалів обмиється пил.
Як чуєш ти пісню про степ та могили,
Про славу арену та драми її,
То слухай уважно і довго, мій милий,—
Там драми твоєї й моєї сем'ї.

Гр. Чупринка.

КРИКУНАМ.

Грізно настрої безладні
Обхопили кволий люд.
— Де ж ви, душі нерозгадні?
Линьте з царства див та чуд.
Вас не чути, вас не чути,—
Знать, і ви безладні теж,
Знать, не сила вам збагнути
Бурі грізної пожеж.
В час весільного співання
Ви здіймали дикий крик,
Вмить же бою та змагання
Ви пристали до музик.
В царстві смерти чути крики!..
Гей, ви чуєте, раби?
Ви—глушители музики
І мерці для боротьби.

Гр. Чупринка.

На черзі.

Українське громадянство—і не одне воно, що правда—і тепер ще, в третім році війни. живе між двома суперечними настроями. З одного боку свідомість неможливості жити далі серед того хаосу й руїни, в яку впало його національне життя в обставинах війни. З другого—непевна, але невідступна надія, що може вже недалеко кінець сих обставин, коли можна буде зайнятися будованням свого життя без тої незвичайної трати енергії на побороування всяких перешкод і трудностей, якої вимагають нинішні незвичайні умови. Що хвилі здіймаються поголоски, несправджені, непевні—але привабні,

не справдившись по якимсь часі вони зникають, але повертаються уперто знов і знов, бентежачи чуття, підрізуючи енергію, в супереч голосові холодної розваги, яка представляє всю небезпеку дальшого занедбування культурної, економічної, громадської роботи під впливами таких неоправданих настроїв.

Дійсно, час тепер більше ніж коли небудь значить гроші, значить енергію, значить силу,—бо обставини роботи стають все тяжчі і гірші, і те що рік або півроку тому можна було зробити з якоюсь затратою коштів, сил, праці—тепер вимагає два, три рази більших трат того всього, висуває все нові та нові труднощі в його досягненню, через убуток сил, людей, засобів, дорожіння й утруднення способів роботи. Розум велить не зважати на солодкий шопіт надій про поворот легких, сприятливих обставин, а зараз ставити собі завдання з кругу громадських, культурних, національних потреб та шукати їх розв'язання і в нинішніх трудних обставинах, винаходячи до того способи і засоби та подвоюючи свої сили й енергію супроти збільшених трудностей. І ми певні, що сей голос розуму знаходить все більше послуху і в українськiм громадянстві.

Саме коли пишемо сі стрічки, відкриваються двері Державної Думи, і ми сподіваємося, що почини тих, які в різних напрямках, з різних кругів, з місць і на місці, в самій столиці звертаються до думських фракцій, груп і поодиноких впливовіших депутатів з пригадками українських болів і жалів, неодмінних потреб і гнітючих кривд,—знайдуть багато охочих піти їх слідами. Хочби як неприхильна була постава сих думських кругів і груп до національного питання взагалі і українського з окрема, яку б коротку пам'ять не показували вони на всякі пригадки й допевнювання, стільки разів підіймані й повторювані,—на-

лежить в усій повноті проробити ще раз сю прикру й невдячну процедуру: ще раз пригадати не сповнені обіцянки, здійснені зобов'язання—хоч би на те, щоб при останнім, може й дуже не далекім обрахунку результатів отсього періоду співробітництва українських поступових кругів з російськими поступовими партіями не було місця для виправдувань, що мовляв до нас не звертались, нам не нагадували, не казали.

Роспочинається період земських зібрань, і тут теж сподіваємось, що ухвала повітового чернігівського зібрання, яке сими днями постановило доходити дозволу научання українською мовою в народніх школах, викладів українознавства в учительських семінаріях і інститутах, допущення українських книжок до народніх бібліотек і читалень,—відкрити собою цілий ряд подібних постанов: що й по інших земствах, повітових і губерських, де тільки знайдуться люди прихильні культурним потребам місцевої української людності будуть підняті сі питання, і не тільки вони, а й інші, порушувані вже на земських зборах: про залишення репресій проти українського слова, українських товариств і організацій. Особливо цінним буде в сих справах голос гласних селян і козаків.

Не сумніваємося, що громадянство вживе й безпосередніх засобів для того, щоб посунути наперед основні завдання українського культурного життя. Так, напр., компетентне розяснення, що закон 1 липня 1914 р. про приватні школи дає право засновувати також і з українською викладовою мовою, приватні школи всіх типів тільки без правительственных прав, повинно дати привід до засновування таких шкіл; можливість, яка дається тут, не повинна бути відкинена—повинна бути використана, щоб стати переходовим ступнем в поході до більшого й кращого. Відроджені родительські комітети матимуть без сумніву голос в справах зв'язаних з жаданням научання українознавству по середніх школах, доповнювання українськими книжками шкільних бібліотек, введення українських предметів в позашкільні заняття учеників і т. под. Я не кажу вже про шляхи і засоби культурної й громадської роботи, які і в нинішній хвилі зістаються у власті українського громадянства й дадуть свої результати, скоро тільки українське громадянство вийде вповні з того застою, в який попало під впливом репресій, що так тяжко впали на нього з початком війни.

А воно повинно вийти з цього застою і з подвоєною енергією використати ті можливості, які даються йому в теперішніх обставинах, не відкладаючи своєї діяльності «до кращих часів», котрих може й довго ще прийдеться чекати, до щасливих політичних комбінацій, які можуть кінець кінцем і не наступити. Тільки у власній пущості й суцільності української людности лежать її надії, у власній енергії, силі і засобах — її будучність. Все инше приложиться. Знайде українське громадянство й увагу і послух і ласку — коли дасть відчутти свою внутрішню силу.

Приватні українські школи.

В часописах появилася звістка, що міністр освіти дав членові першої Думи В. М. Шеметові принципальну згоду дозволити приватну середню школу з викладовою українською мовою. Наш давній і вірний приятель „Кієвлянин“ навіть з того приводу вже й огризнувся — мовляв „не попустимо“. Життя навчає нас бути філософами і признавати, що все може бути на нашому світі, — може бути й неможливе. От же стоячи на кийвлянинському ґрунті, кийвський попечитель одмовив тому-же таки д. Шеметові задовольнити те саме його прохання, а апетит, як кажуть, приходить під час їди. Тут ледве чи має значіння, о скільки та руйнуюча робота опирається на живих потребах життя або має хоч під собою ґрунт формальний.

„Не попустимо“, — та й годі.

Ще року 1906 міністерство освіти видало спеціальний циркуляр, яким дозволяло викладати українську мову по тих середніх школах, де учні та батьки цього бажають. Цілий ряд шкіл на Україні — у Києві в Полтаві, в Одесі, Кам'янці — оповіщав свого часу про те, що там вчитимуть української мови; було затвержено навіть підручники для тих лекцій (напр., в Одесі для гімназії д. Ковальчука), але справа запнулася тоді на причіпках місцевої шкільної адміністрації: для нового предмету вона не призначала учителів, бо, справді ж, коли предмет новий, то його ніхто раніше не вчив, то не може і інших учити. Так все й зашпортулося на дотепному українському анекдоті. Але з того часу обставини змінилися в напрямі, що проширює зміст попереднього міністерського циркуляру. Перед самим початком війни видало новий закон — Правила 1 липня 1914 року, — що дає право не тільки громадським інституціям, але й окремим особам заводити приватні школи, класи та курси — загальнопросвітні, спеціальні та професійні — з програмами вищих, середніх та низших шкіл. В правилах зазначено (§ 7) що „выборъ языка преподаванія въ частныхъ учебныхъ заведеніяхъ, классахъ и курсахъ предоставляется учредителямъ“ з умовою, щоб лиш державною мовою викладалася російська мо-

ва, література, географія та історія, але й дозволяється при преподаваніи русскаго языка учащимся, не говорящимъ по-русски, пользоваться ихъ природнымъ языкомъ („на которомъ говорятъ въ семьѣ“). Основателі сами, за невеликими винятками, установляють і програму для своїх шкіл: „выборъ предметовъ преподаванія и прикладныхъ знаній, а также составленіе учебныхъ программъ предоставляется учредителямъ“ (§ 8).

Як бачимо, обіцянка міністра народної освіти, зовсім не викликає хижого гарчання, яке роздалося з того приводу в україножерній пресі. Закон ясно дає право засновувати приватні школи на місцевих мовах — без якого — будь там обмежування тих мов і навіть з таким вичерпуючим поясненням, як „природный языкъ, на которомъ говорятъ въ семьѣ“. Міністр освіти стоячи наділовому і педагогічному ґрунті, лише покликався на закон, як на факт, що дає право задовольнити натуральне домагання наше що до рідної школи. Розуміється ділове трактування педагогічної справи з боку керманіча російської освіти, се вже здається надзвичайним новаторством для наших українофобів, що звикли притягати до культурних справ увесь арсенал політиканських заходів, — але проте нестеменно стоїть за нами право наше на рідну школу. Право те дістали ми ще до війни (закон оголошено 16 липня 1914 р), та через національне лихоліття, що впало на нас з війною і розцвіло буйним цвітом „противукраїнської політики“ і в межах російської України і в завойованій Галичині, ся важна справа нашого національного життя майже не порушалася, коли не лічить невеличких огнищ рідної просвіти, які засновувано для нещасних галицьких виселенців. В. М. Шемет кладе першу підвалину до будівлі української приватної школи на формальному ґрунті нового закону і в сім основна вага його громадського почину. Громадянство наше повинно звернути увагу на сю першу ластівку, що й та ще літає в повітрі, і дати собі серйозну раду в сій справі, не захоплюючись блискучими перспективами та не зменшуючи усіх її труднощів.

Коли навіть д. Шемет заснує свою школу чи в Києві, чи в Лубнях, то се не дає само по собі приводу до особливої радості і ще менше приводу, щоб тим заспокоїтись і на тім заговіти. Перша українська середня школа, безправна, немила дитина об'єдинительної шкільної системи, без коріння в нищій школі та без завершення в вищій, біла ворона в очах великої частини російського громадянства, — яким терном посипаний шлях її труднощів! Не кажучи вже про всі майбутні причіпки, як наслідок начальничої ретельности та усякого добровільного цкування, — бо ж школа та коле очі ще, так би сказати в утробі матері, — вона повинна перемагати ті упередження, що цілком натуральні в кожній новій справі, а тут ще й збільшені безправним становищем школи. Легко предбачити, що нова школа на перший час

здобуде собі учнів лише серед тих верств громадянства, які, бажаючи дати своїм дітям національне виховання, більш ніж за права та за діплом, дбають за справжнє виховання та за справжній розвиток своїх дітей, що вирости серед національних умов життя, можуть найкраще і з найбільшою користю прийняти шкільну науку на ґрунті національному. Чи ж широкий той контингент батьків і дітей серед теперішнього „діпломового“ напряму шкільної освіти? Треба при тім все ж сказати, що учні приватних шкіл можуть держати іспити на відповідні діплони звичайним порядком і се урівняє їх з учнями усяких інших шкіл. Але ж та українська приватна школа така новітня, така виключна, така непевна, що до свого існування, — не дурно ж вся казенно-об'єднательна система освіти так настирливо до сього часу підкопувала ґрунти під найбільше раціональним типом школи на Україні — типом національної школи! Усі ті упередження зникалимуť лиш поволі, з часом, — та найголовніше — з побільшенням числа українських шкіл, коли ті школи не будуть виключним з'явищем, а нормальним фактом життя. Тому то на чергу своєї праці громадянство наше повинно покласти заснування українських приватних шкіл по інших містах України, піклування про добре їх становище з матеріального та з педагогічного боку, щоб вони заслужили як найбільшу прихильність серед широких обивательських кругів.

Можлива річ, що не всюди обставини сприятимуть до того, щоб завести окрему українську школу; але се не позбавляє нас можливости, щоб діти наші хоч в якійсь мірі діставали потрібні їм відомости з обсягу українознавства і в звичайних середніх школах. Здається більшість наших батьків зовсім не знає про закон, що вийшов за кілька день до Правил 1 липня 1914 р., а саме про закон 28 червня того ж року, який навіть в середніх школах з правами шкіл урядових дає право „дополювати новими одділами предмети, указаные въ таблицахъ уроковъ гимназій, прогимназій и реальныхъ училищъ и, сообразно мѣстнымъ условіямъ, вводитъ новыя предмети, не входящія въ указанныя таблицы“. Тепер коли міністерські приписи надають таку важну роль батьківським комітетам, українці, входячи в склад тих комітетів, могли б поширювати програми середніх шкіл елементами українознавства. Коли се з одного боку взагалі наблизило би середню школу на Україні до місцевого життя, зробило б її більш живою та корисною, то з другого дало би можливість місцевому громадянству оцінювати такі своєрідні елементи школи, зрозуміти практичну вагу їх і тим самим помалу підготовило б ґрунт і для заснування окремих українських шкіл.

Разом з тим мусимо пам'ятати, що середня школа без початкової підготовчої школи не має під собою твердого ґрунту. Се було б щось екзотичне, випадкове, не звязане міцно з обстави-

нами життя, — а нам потрібна справжня життєва національна освіта, що цілою системою проймала би все наше життя з низу до верху. Тому то мусимо подбати, на формальній підставі тих самих Правил 1 липня, про заснування низших шкіл в числі яко мога більшому, — і по містах, де ті школи переважно підготовляли б дітей до середніх шкіл, і по селах, де вони, особливо народні школи вищого типу, мали б і самостійне значіння, даючи закінчену освіту для селянських дітей, виробляючи нові кадри селянської інтелігенції, — освіченої та національно свідомої. І коли заснування середніх шкіл завдає багато труднощів та вимагає значних матеріальних засобів, то з нижчими школами справа легша і простіша. Тим то й можна вважати, що на справі приватної української школи, особливо народної, українське громадянство держатиме іспит своєї національно-громадської посплості.

Українське громадянство добре і давно розуміє всю велику вагу справи рідної просвіти і не мало вже труду положило на здійснення сього завдання в сфері свого національного життя. Ми завше стояли на тому погляді, що рідна школа дасть нашим дітям розуміння свого народу, його потреб і інтересів і що найкращий спосіб до того — спосіб здорової педагогіки — виховання на елементах рідного життя, рідної природи і побуту, фактів рідної історії і письменства. Згадаї нові заходи дають лише новий привід та новий ґрунт для нашої національно-просвітної праці, — праці для того, щоб вернути нашій країні її рідних дітей.

О. Білоусенко.

Проголошення польської самостійності.

Проголошена два тижні тому, 23 жовтня, самостійність занятої германо-австрійськими військами російської Польщі все ще не перестає бути «злогою дня». Всі чекають, як прийме се місцева польська людність і всі заінтересовані сторони, а головно — в які реальні форми вилється сей акт, проголошений окупаційною адміністрацією, які наслідки він потягне за собою в життю країни.

Дивне диво — хоч про сей акт вісти ходили трохи не з самих початків війни і проголошення самостійної Польщі сподівалися й торік, і сього року, все таки теперішній акт зробив сенсацію і був оцінений не тільки як подія важна, але і дуже відважна, «жест сміливий і рішучий» по характеристиці одного з польських діячів. Тим часом актові сьому власне бракує сміливости політичної мисли й рішучости в її здійсненню.

В склад проголошеної самостійної Польщі мають вийти тільки окуповані російські губернії. І Краків і Познань зістаються в те-

перішнім володінню. Правда, що до австрійської Польщі, то тут з усякою певністю можна думати, що самі правлячі круги австрійської Польщі не хотіли свого включення до самостійної Польщі без української Галичини, і за краще вважали добитися від австрійського правительства «компенсації» за своє відречення» від самостійності. Ім важнійше добитися ствердження і укріплення свого панування над цілою Галичиною, і вони тепер разом з оголошенням польської самостійності дістали обіцянку розширення галицької автономії (про можливе значіння такого акта поговоримо другим разом). Але що і Познанщина зістається за межами проголошеної самостійної Польщі, в тім уже, певно, польської причини нема, і воно робить дивне вражіння. Ніби німецькі політики не певні, що відгорожена від Росії хочби легенькою демаркаційною лінією Польща тим самим перейде в повну економічну й культурну залежність від Німеччини, і тому хотіли б штучно притримати її в сім звязку, задержуючи частину польських країв в безпосереднім володінню Німеччини (і Австрії). Або полишають їх прилучення до Польської держави як важний козир для якоїсь будучої комбінації, котра мала б ввести самостійну Польщу в склад чи формальну звязь з Германським союзом.

Таке ж вражіння нерішучости робить і се, що проголошення державної самостійности Польщі зістається чисто декларативним. По словам телеграфних донесень, полякам відмовлено в організації регентства й польського правління: все відкладається на після війни. Так само непорішеним зістається і найбільш інтересне для нас питання, які саме території, по думці австро-германської сторони мали б вийти в склад сеї самостійної Польщі: чи мав би бути дотриманий принцип етнографічний, себ то в склад Польщі мали б вийти тільки землі з корінною польською людністю, чи й які небудь сусідні землі литовські, білоруські, українські? ¹⁾

Всі отсі недоговорення й неясности значно зменьшують принципіальну вагу сього акту— хоч тим не хочемо сказати, щоб проголошення самостійної польської держави навіть в таких декларативних формах не мало ніякого значіння. Все таки, навіть в такій формі воно має вагу чималу, і матиме— незалежно навіть від того, чи центральні держави будуть мати змогу здійснити його реально: чи будуть вони кінець кінцем рішати про долю Польщі.

¹⁾ Петроградський „Курьер Новий“ з 2 падол. перекладе звістку Курляндської газети („Mitauische Zeitung“), що разом з проголошенням самостійности Польщі в Берліні почалися наради над самостійністю Литви й князівства Курляндського.

В дійсности, очевидно, питання се вийде в загальний круг міжнародних питань, які не рішатимуться односторонньо волею тої чи иншої групи держав. І доля Польщі рішиться в комбінації різних рахунків і впливів. Але проголошення самостійної Польщі, без сумніву, буде мати значіння прецеденту в рішенню багатьох питань.

М. Грушевський.

З ОКУПОВАНОГО КРАЮ.

Останніми місяцями знов прокинулось серед російського громадянства заінтересування до Галичини. Не те заінтересування, яке було під час окупації Галичини— що за люде там живуть і як до їх ставитися з погляду національного— і яке сплодило цілу літературу, на жаль дуже невисокої вартости. Цим разом заінтересування не пішло далі, мовляв, адміністративних міркувань— який лад має бути в Галичині на случай нової окупації. Видимо— що до національних стосунків на закордонній Україні тепер нема вже сумніву й існування там українського народу признано *tacito consensu*. Тільки от морока— що з тим українським народом робити.

Досвід минулого дав принаймні один добрий результат: він показав, чого не варт робити. І справді, всі хто торкався питання про найближчі завдання окупаційної власти, в одну душу одхрещувались од того режиму, який панував у Галичині за окупації 1914—1915 рр. Звичайно з цього й починали, з більш чи менш гострого осуду націоналістичної політики та її наслідків; починали навіть ті, хто того разу без жадного помислу й вагання радили перенести в окупований край усі хатні порядки, а надто що— до українців. Тепер не те, тепер навіть орган Булацеля, навіть «Колоколь», «Кіевлянинъ» та «Новое Время» зовсім иншої заспівали, й забувши власні поради того разу, цим разом радять піддати заборані сторони під військовий режим, одкинувши зовсім усякі заміри політичної натури. Перевагу військового режиму власне в тому й бачать, що військова власть дбатиме про самі військові потреби і ніби не втручатиметься ні в які політичні та національні стосунки місцевої людности, не братиме на себе порішення тих справ, які торкаються самих основ її існування та правових норм.

Фактично лад на Буковині та забораній частині Галичини, здається, пішов середньою лінією не відповідаючи цілком ані торішнім зразкам, ані сьогорішнім домаганням. Панує скрізь військовий режим, то правда;

... Одкинуто домагання арх. Євлогія що до нового походу православ'я на галицьке «уніятство», але разом поставлено православного протопресвитера на упорядкування духовних справ уніятської Галичини. Придержано за поли Дудикевича, який зовсім вже зібрався був летіти до Тернополя на нову роботу разом з своєю «Прикарпатською Русью», але не дозволено виходити жадному українському органіві. Дозволено в нижчій школі вживати української мови, але не псвернуто їй тих прав публічного вжитку, який вона мала за австрійського панування... Взагалі, бачимо хитання, такі характерні для переступного часу, який переживають окуповані сторони, коли нова власть не знає власне, на яку їй ступити, з чого почати і на чому скінчити.

Зате добре знають це порадики, яких і тепер не бракує. Знов в один голос вони провадять, що такий лад має бути «поки що», до кінця війни, а потім «возсоединенная» Галичина повинна позбутися всіх своїх місцевих ознах, перевернутись на звичайну російську губернію. Дуже симптоматична з цього погляду приятельська полемика недавно точилася на сторінках «Кієвлянина». Якийсь Н. К., галичанин зроду, надрукував статтю «Изъ области недоразумѣній», в якій давши чимало зразків абсолютного незнання Галичини серед російського громадянства, викладає історію національного відродження в Галичині та заслуги в йому обох напрямів — українського і москвофільського. На сторінках «Кієвлянина» ця стаття, взагалі уміркована і виразно москвофільська, але без звичайної українсько-жерної підлеви, робить чудне вражіння. Чутно в ній навіть приховану тривогу за земляків, тугу над тими болями, які чигають на їх у будуччині. «Галичане, — пише автор, — послѣ присоединенія къ Россіи очутятся въ положеніи людей, жившихъ съ дѣтства въ чужихъ странахъ и въ зрѣломъ возрастѣ возвратившихся на родину своихъ родителей. Они должны будутъ *отречься отъ своего прошлаго*, переродиться духовно. *Легко ли это?*»¹⁾ — Запитує автор і під цим запитанням вчувається інше: чи потрібно це? Дарма, — відповідає на елегійне запитання редакційною статтею «Кієвлянинъ»: легко чи нелегко, а мусять. «Конечно, не легко, — резонує українофобська газета, — и русская государственная власть, не поступааясь общими задачами и цѣлями русской государственности, должна всемірно облегчить (!?) возвратившимся это духовное перерождение, которое въ данномъ случаѣ является неизбѣжнымъ»²⁾.

Отже неминучий шлях проказано... Галицьким українцям лишається одна втіха, що їм «всемірно облегчать» важку мандрівку тим шляхом перевертання. А зроблено це буде певне на підставі того самого рецепту, який дав той же «Кієвлянинъ» з приводу обіцянки гр. Ігнат'єва дозволити українську приватну гімназію — «українскимъ попыткамъ лучше всего положить в самомъ началѣ конецъ»³⁾.

«Въ самомъ началѣ конецъ» — не лиха собі гра словами...

Сергій Єфремов.

ПЕКУЧЕ ПИТАННЯ.

Коли почалась війна, професор А. А. Чупров, маючи багато певних цифр, сумлінно вираховував у «Русскихъ Вѣдомостяхъ», що взята під блокаду Германія мусить згинуть з голоду через 8, або найбільш через 10 місяців.

В той самий час російські аграрії дуже засмутились від загрожуючого переповнення країни сільсько-господарськими продуктами та їх обезцінення після закриття кордонів. З тремтячим пожаданням слідкували вони за поступом воєнних операцій в Галиполі, чекаючи відкриття Дарданел, котре повинно було дати пропуск зайвому (sic!) російському хлібові в спільні та нейтральні держави, а також підвищить ринкові ціни на його.

Минуло два роки, і таке уявлення будучини перевернулось в свою протилежність. Германія, як видно з відомостей, оголошених у російській пресі, далека від агонії, а в сфері виробів промисловости вражає низькими ринковими цінами (див. напр. Кієв. Мыс. за жовтень). У Росії, навпаки, зазначається сильне харчове виснаження, недостача на ринкові як сільсько-господарських, так и промислових продуктів і неймовірний зріст ціни на їх.

В установі та оцінюванні значіння цих фактів не істнує ріжниць. Всі без виключень, від крайніх лівих до крайніх правих, терплять від дорожнечі життя, шукають її причини, походження, та засобів боротьби з нею.

Що до тих, котрі не мають звичаю заглиблятися в корінь соціально-політичних з'явищ, котрі злегка торкаються верхів та шукають найпростіших, всім зрозумілих пояснень за для складних фактів, — ті вхопились за слово «спекуляція» і все звертають на злу волю та жадобу торговців. Але це пояснення давно час залишить. Спекуляція, звичайно, істнує, але корінь лиха не в ній, а в недостачі на ринкові продуктів вживання. З них де чого взагалі мало в країні, наприклад, виробів про-

1) «Кієвлянинъ», 1916 р., ч. 28.

2) «Кієвлянинъ», 1916 р., ч. 289.

3) «Кієвлянинъ», 1916 р., ч. 292.

дукції (промисловости), по за як багато фабрик та заводів почали виробляти на оборону, а не для внутрішнього споживку. Других виробів, ще й до того найбільш необхідних, як хліб та м'ясо, в країні досить, але на ринкові нема їх. Величезна кількість їх залишається у виробників і дуже багато лежить по складах, забезпечуючих потреби війська.

Вказані зараз факти пояснюють перш усього похвалення дорожнечі. Як би було можливо підвищити продукцію річей промислового заготовлення,— як наприклад мануфактура, галантерея, узуття, убрання,— чи збільшити привіз їх з нейтральних та спільних держав; потім як би перемістити з рук виробників продукти сільсько-господарства, котрі переповняють села, на ринок, як би досягнути планомірного розвитку початі вже постачи на ринок зайвих продуктів, маючися по складах для війська, та разом з цим було б упорядковано надалі рівномірний розклад постачи між фронтом і тилом,— як би все це було здійснено, то сучасне питання, саме пекуче і тяжке питання про дорожнечу, в значній мірі позбавилось своєї гостроти. Я кажу тільки гостроти, бо було б цілком безгрунтовною химерою мріяти про повне усунення дорожнечі в той час, коли економічне життя країни глибоко порушено нечуваною війною.

Розмір нашої статті не дає можливості докладно проаналізувати хоч би головніших моментів порушеного питання і ми обмежимось лише вказівками на головніщі віхи того шляху, котрий може вивести з грузавини, що все глибше та глибше засмоктує нас.

Германія дуже поперед усього *організаційністю*, себ то тим, чим ми, здається, бідніші всіх. В нас вся справа постачи продуктами йде в ростіч; коло неї десять няньок; на цьому ґрунті не тільки нема єднання, а панує навпаки суперництво і різні течії, котрі тільки збільшують загальну деморалізацію.

Необхідно постачання війська та країни з'єднати в одній інституції. Це є основне вимагання. До здійснення його буде неминуче конкурсування установ, відаючи постачання,— конкурсування,— котре підвищує ціни і приводе разом з тим до утворення величезних лишків в однім місті тоді коли в другому виявляється гостра недостача. Але таке об'єднання всього постачання, коли воно буде лише в одних руках по за компетенцією контролю та носитиме бюрократичний особний характер, може довести як раз до протилежних здобутків. Воно обернеться в диктатуру до всіма її наслідками, себ то може привести до ще більшого розладу і навіть до катастрофи. Тільки колективний характер центрального органу і фактичний контроль законодавчих палат в формі, наприклад, постійної парламентської

комісії з одного боку, та улаштування місцевих органів постачання в тісному контакті з громадськими організаціями і поперед усього з земським та городським союзами з другого, може дійсно дати цінні наслідки і наблизити нас до виходу з тупика, котрий стискається все більш та більш.

Переходячи від формального боку, від організації до заходів, котрі встануть перед нами в першу чергу, я дозволю собі привести дуже характерну цитату з статті А. Петрищева: «З хлібом, та без хліба». Як відомо головна частина хліба знаходиться тепер у селян, котрі не постачають його на ринок. В значній мірі це пояснюється неможливим становищем наших гужевих дорог, розладом транспорту взагалі. Але є тут і другі дуже характерні причини, звязані з так званими твердими цінами. Ось що кажуть з приводу цього харківські селяне: «Перш усього те, що ми вже вивчені» минулою осінню: казна купувала хліб по таксам, «ми зглузу» продавали зерно по таксі, а на Різдво, гульк, таксу відмінили, та назначили тверду ціну, багацько вище супроти такси,—тоді почали продавати пани...

Торік нас обдурили, тай тепер захотіли. В осени мужицьку ціну назначили, а на Різдво знов панську заведете... Не будем продавати. Почекаємо панськї ціни...

В друге, «з за для чого продавать?»—питають селяне:—«Дай мені гасу, цукру, заліза, чоботи, плуга, машину, тоді і зерно привезу... Ще й торгівлею зветься: зерно віддай, гроші одерж та й дивись на них,—воно й гроші, а купити за них нічого... Так на віщо ж мені такі гроші?»¹⁾

З сього ясний висновок.

Необхідно, щоб тверді ціни були поширені на гас, цукор, узуття, плуг, машину, перкаль, сукно і таке инше, та щоб ці речі з'явились скрізь на ринкові по змозі у як найбільшій кількості. Тоді на ринкові з'являться відповідно тому сільсько-господарські продукти. Тим самим буде роз'язаний головний вузол дорожнечі, поскільки то можливо в сучасних обставинах.

Ал. С.—кій.

Бібліографія.

Вийшов II т. видання: „Українській народъ въ его прошломъ и настоящемъ“, Петроградъ, 1916 г., с. 361-707". Перший том сеї енциклопедії українства, що виходить від редакцією проф. Ф. К. Вовка, проф. М. С. Грушевського, ак. М. М. Ковалевського, ак. Ф. Е. Корша, проф. А. Е. Кримського, проф. М. І. Туган-Барановського, й ак. О. О. Шахматова, вийшов іще загодя перед війною. Другий том, закінчений друком ще 1914 р. (уомітка дозволу военной цензури 15 грудня 1914 р.),

1) „Русск. Вѣд“, № 243.

через усякі технічні перешкоди з'явився тільки недавно (склад видання Петроград, Фонтанка, 35, книгоиздательство „Жизнь и Знание“). Він розпадається на два відділи: географічно-статистичний і антропологічно-етнографічний (III и IV одділи видання). Перший становлять статті: „Очерк географії України“ С. Рудницького (доцент львівського університету) (с. 361-389). „Статистика українського населення Європейської Росії“ А. Русова (с. 381-406). „Галиція“ В. Охримовича (с. 407-418). „Буковина“ його ж. (с. 419-420). „Угорська Русь“ С. Томашевського (доцент львівського університету) (с. 421-426).

Другу частину становлять статті: „Антропологіческая особенность украинского народа“ Ф. Волкова (с. 427-454). „Этнографическая особенность украинского народа“ Ф. Волкова (с. 455-647). „Обычное право украинского народа“ Т. Ефименка (с. 648-663). „Краткий очерк истории малорусского (украинского) языка“ А. Шахматова (с. 664-707). Книжка має кілька діаграм до статті Ол. Ол. Русова, кілька має до антропологічного огляду Ф. К. Вовка і багато ілюстрацій до етнографічного огляду його. Третій том його видання теж був готовлений ще до війни (огляди української літератури, мистецтва, економічного життя), і дуже шкода, коли технічні труднощі затримали його вихід.

Г.

Хроніка.

Автономія Галичини і галицькі українці. Перед оповіщенням автономії Галичини українськими послами австрійського парламенту заявлено було голові Ради Міністрів протест проти автономії. Щоб змирити сей протест президенти обох парламентських клубів: галицького—Кость Левицький і буковинського—Василько, на об'єднаних зборах клубів зріклися своїх уповноважень. Вирішено було скликати спільне зібрання клубів, від імені якого заявити протест усіх українських послів. (Р. В. и „К. Нов.“ 30/X). Крім того, обидва клуби з'єдналися в один, який прийняв назву „Український Парламентський Клуб“ („Ю. Кр.“ 30/X).

Після оголошення автономії посол Василько прислав президентові Української Національної Ради Левицькому листа, в якому каже, що з оповіщенням автономії Рада не може мати надії на здійснення заповітних національних завдань. Через се він зрікається бути віце-президентом Ради і пропонує її розпустити. („К. Нов.“ 3/XI).

Автономія Галичини і слав'янські партії Австрії. На зібранні представників всіх слав'янських партій Австрії особливо гаряче обговорювалося питання про автономію Галичини. Зібрання не винисло якоїсь певної постанови, але все ж було признано, що всі питання, що торкаються автономії Галичини, можна урегулювати тільки шляхом парламентського законодавства. При тому, представники українців заявили, що хоч принципіально вони займають іншу політичну позицію, ніж чехи в даному часі, все ж їх єднає з чехами спільність інтересів, позаяк чехи, подібно до українців, визнають необхідним протестувати проти окремого вирішення галицького питання („Р. В.“ 3/XI).

Шкільна справа і Міністр Народн. освіти. Член першої Думи В. М. Шемет подав минулим літом прохання до попечителя київського округу про дозвіл на відкриття у Києві або в Лубнях української гімназії для дітей обох полів. Попечитель такого дозволу не дав. Через се в жовтні м. с. р. В. М. Шемет разом з депутатом з катеринославщини А. М. Александровим звернувся до Міністра народної освіти графа Ігнат'єва. Міністр, повідомляючи нас, поставився до справи прихильно і висловився, що на підставі правил першого липня 1914 р. можна відкривати середні школи з навчанням на якій—будь мові.

Між иншим граф Ігнат'єв заявив, що відкриття української гімназії буде дозволено, коли фундатором її буде

яка-небудь друга особа, а не В. М. Шемет, який був засуджений по справі першодумців і тому не може бути фундатором школи.

Що ж до української початкової школи, то як виявилось з розмови, Міністр ставиться з співчуттям до користування українською мовою, яко підсобною, в народних школах тих місцевостів, в яких мешкає українська людина.

Чернігівські земці про українську мову в народній школі. Саме тепер відбувається осіння сесія земських зборів на Україні. Як ми чули, в цілому ряді повітових зборів має бути обговорене питання про заведення науки рідною мовою по школах. Поки що надійшли звістки з Борзни й з Чернигова Борзенські повітові земські збори висловилися одногодосно за навчання українською мовою і склали відповідну постанову. Чернігівські повітові земські збори постановили клопотатися про те, щоб в народній школі заведено було науку українською мовою; щоб заведено було науку українознавства в учительській семінарії і в учительських інститутах; щоб допущено було книжки на українській мові до народних бібліотек та читальень. Збори звернулися до губернського земства з проханням підтримати постанови повітового чернігівського земства.

Рідна мова в початкових школах. В зайнятих Росією землях Австро-Угорщини генерал-губернатор розіслав повідомлення всім повітовим начальникам для оповіщення мешканців, що дозволяється відчиняти школи і що мовою навчання в школах може бути усяка, крім єврейської й німецької. Повітові начальники оповістили про се людину, вказавши при тому, що ті гміни, які хтять відчинити школи, мусять зробити відповідні постанови і вяснити, що лишилося цілим з прежніх шкільних будинків. („Р. В.“ ч. 3/XI).

Митрополит Шептицький. Як відомо, галицького уніатського митрополита Шептицького заслано з постанови Синоду до Суздальського монастиря.

Як передають газети, митрополит в самому монастирі користується свободою, але за монастирську браму може виходити кожний раз з дозволу настоятеля.

В останні ж часи в синодських колах кажуть, що з огляду на але здоров'я митрополита, його мають перевести в один з південних монастирів.

Цензурні заборони. В Києві драматична цензура заборонила до вистави п'єсу В. Винниченка „Пригожденьні“. Антрепренером київського українського театру М. Садовським подано в Гл. Упр. по д'ял. печати скаргу на сю заборону.

Через де-який час Садовський одержав з цензури другу п'єсу того ж автора „Чорна Пантера“ з написом: „кь представленийу признано неудобнимь“...

Справи церкви. В справі церкви в Галичині, Вірменії й Буковини Синод ухвалив, щоб в перших двох лишилися місцеві патріархат і ієрархії з умовою, щоб в молитвах вичитувано було Російський Імператорський Дім; церкву ж в Галичині віддано під управу О. Шавельського і проф. Тітова („К. Нов.“ 25/X).

— В Синоді одержано доклад омського єпископа Сильвестра в справі навернення до православія 450 бранців славян: чехів-католиків і українців-уніатів. Багато з православних славян подали прохання, щоб їх було прийнято до російського підданства, з умовою лишиться в Сибіру. Владика прохав Синод винести постанову про особливу місіонерську діяльність серед бранців славян. („День.“ 19/X).

Проти української мови. В Винниці на Поділлі одбувся з початку жовтня з'їзд подільських кооператорів. Коли обговорювався проект відкриття на Поділлі школи інструкторів по кооперації, група видавчих кооператорів запропонувала, щоб викладавою мовою в школі було заведено мову українську. Проти сеї пропозиції гостро виступив св. Славянський. Його промова викликала репліки з боку ініціаторів пропозиції. Коли вмшався голова зборів, то прихильники української мови демонстративно покинули збори. Друга група вийшла, протестуючи проти заборони

обговорювати хвилююче питання. Лишилися тільки однопіддому о. Славінського. Після цього інциденту праця з'їзду майже завершилася. Більшість питань довелось зняти з програми з'їзду, позаяк докладчики його покинули.

За українську мову. В кінці минулого місяця в одеському Державному банкові відбулася нарада представників банків, промислових діячів і редакторів газет, де обмірковувалося способи, як би то найкраще забезпечити усіх новою військовою позичкою.

Представники преси висловилися, що треба вести пропаганду по кооперативах, ширити відомості про позичку, де тільки можна і видавати популярні відозви мовами: українською, польською й єврейською.

Охорона пам'яток старовини. Міністерство народної освіти на прозбу Академії Наук видало грошеві засоби на експедицію в Галичину, Буковину і другі завойовані землі для ознайомлення з пам'ятками старовини і для заходів до охорони творів мистецтва. Працю експедиції вирахувано на шість місяців.

Студенти українці Московського Сільсько-Господарського Інституту гуртуються біля двох своїх організацій: 1) „Українського Агрономічного Гуртка“ і „Української Бібліотеки“.

Перша — „Український Агрономічний Гурток“ має своїм завданням дослідження України з усіх боків, популяризацію сільсько-господарського знання, розробку різних питань агрономічної науки в зв'язку з потребами українського народу і ин. Згідно з своїми завданнями Гурток, продовжуючи роботу „Теплої Росії“ за останній рік вступив на шлях видавничої діяльності для народу, заснувавши „Видавничо-Редакційну комісію“, яка поки що випустила книжку Д. Красівського „Про ґрунти“.

Гуртком ведеться справа збирання термінів по різних галузям сільського господарства; для цього були надруковані спеціальні картки і відозви. Зараз зібрано уже багато матеріалу, який ще своїм розробки.

Крім біжучої роботи Гуртком улаштовуються доклади і реферати на різні теми, як напр. в останньому році: „Лікарські трави“ Гавсевича, „Результати анкети до агрономів“ і ин.

Друга організація — „Українська Бібліотека“ дбає про загальну самоосвіту своїх членів на національному ґрунті: має книгозбірню, улаштовує читання рефератів, як напр.: „Федеральний лад, як основа спільного життя народів“, Ів. Франко, як громадський діяч“ і ин.

Серед українців студентів Моск. Сільсько-Господарського Інституту по підписці зібрано на українську гімназію у Києві 440 карбованців. Гроші ці будуть передані фундаторам гімназії, коли буде одержано дозвіл на неї.

Лист з Києва.

„Общество помощи населению Юга России“. Видавничий спілка „Основа“.

Війна викликала свої потреби, поставила перед громадянством свої вимоги і завдання. На ці потреби з самого початку війни відгукувалося й українське громадянство в Києві. З осені 1914 року при Українському Клубі „Родина“ було засновано шпиталь для поранених воїнів

Шпиталь цей існує й досі, і через його перейшли вже тисячі людей. Про шпиталь і про життя самого клубу під час війни розкажемо другим разом, а тепер подамо вістку про інші заходи київських українців, — про „Общество помощи населению Юга России, пострадавшему от военных действий“, як трошки задовго зветься воно на офіційній мові. Товариство це заснувалося весною 1915 року, саме коли через Київ хвилею посунув людський натовп, спочатку біженці й виселенці з Галичини, а потім і наші холмчане та волинчане. Товариство занялося допомогою галицьким виселенцям по поліційних участках, а для біженців одержало харчові пункти — на товарній

станції й на Подолі (на Набережному шоссе). За прикладом поляків і жидів, які поодержували спеціальні доми для галицьких виселенців — своїх земляків, щоб вони не поневірялися по участках, і „О-во Юга России“ одержало з дозволу губернатора такий же дім для виселенців-русинів. Це — великий будинок ва 40 кімнат. У цьому будинкові знайшли собі притулок і заложники-русини, яких привезено зі Львова та з інших галицьких міст. Тут же оселилося й кілька родин біженців-волинян. На харчових пунктах щодня годувалося по кілька сот людей; на товарній станції деякі дні видавало до 1500 порцій, а на Подолі до 400. Біженцям роздавано й усяку одежу та білизну. При канцелярії т-ва (Велика Підвальна вул., 36, кв. 12) також роздавано одежу й білизну, уділювало грошеві заповоги, а з осені 1915 року засновано й спеціальне „бюро праці“ для розшукування заробітку. Усього нагородано було на пунктах по-над 200.000 людей.

Кошти товариства спочатку були невеликі; складалися вони з членських вкладок та з окремих жертв. Більші жертви й субсидії надійшли від небіжчика В. Ф. Смирненка 1000 руб., від Київської городської Управи 1500 р., від головного Комітету Союзу городів 1000 руб., від Пироговського т-ва у Москві 500 руб.; з осені 1915 року, сталою допомогою почало товариство одержувати від Комітету юго-западного фронту Всеросійського Союзу Городів, від 3-х до 5 тисяч рублів на місяць, а з червня цього року призначив т-ву місячну допомогу в сумі 4.000 руб. На місяць головний Виділ Татянинського Комітету в Петрограді. Усього з маю 1915 року до 1 червня 1916 р. мало товариство прибутків 76.552 рублі, а витратило за той же час 76.025 рублів.

В грудні минулого року товариство одчинило в Києві захист для дівчат-біженок на 45 душ, а в марті цього року такий же захист для 45 хлопців. В обох захистах окрім науки рідною мовою дітей вчать усякого ремесла: дівчат шитва й вишивання, хлопців шевства й столярства. На літо дітей вивезено було на село.

На допомогу від Союзу Городів т-во видало в українському перекладі брошуру „Про пенсії та заповоги нижнім воїнським чинам і їхнім семьям“ в числі 10.000 примірників. Військові власти дозволили ширити безплатно цю брошуру по всіх лазаретах на правому березі Дніпра.

Т-во має вже й свої філії: в Одесі, в Чернигові і в м. Широкому на Херсонщині. Належить тепер до Товариства 276 членів. Головою Комітета Товариства обрано на перших ще загальних зборах В. Ігнатовича, товаришами голови Д. Дорошенка й В. Леонтовича і секретарем т-ва є тепер Ол. Волошинов, а скарбником Зін. Мірна.

Недавно відбулися в клубі „Родина“ установчі збори видавничого товариства „Основа“. Товариство це складається з членів, які вносять свої паї в 100 руб. кожен. можна брати і по кілька паїв. Усього записалося досі коло 30 членів, які внесли біля 3.000 рублів. На зборах обрано було правління й раду і визначено видатки на організацію товариства. Постановлено друкувати в першу чергу книжки шкільні й історичного змісту, такі, що надавалися би до читання широкій громаді, а особливо молоді. Є надія, що товариство „Основа“ приєднає до себе значний гурт членів.

Про інші наші товариства, — про клуб „Родина“, про кооперативну спілку „Народная Торговля“ і молочарську спілку „Добробут“, а також про театр і про літературний рух у Києві — нехай зоставеться до другого разу.

Дм. Іваненко.

В слідуючому числі почнеться друкування п'єси „ПРИГВОЖДЕНІ“ В. Винниченка.

Редактор-видавець Л. Сологуб.

ШЕСТОЙ
ГОДЪ
ИЗДАНІЯ.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1917 ГОДЪ НА ЕЖЕМЪСЯЧНЫЙ ЖУРНАЛЬ

ШЕСТОЙ
ГОДЪ
ИЗДАНІЯ.

„УКРАИНСКАЯ ЖИЗНЬ“

Программа журнала: Руководящія статьи по національнымъ вопросамъ.—Обзоръ событий текущей жизни на Украинѣ.—Сужденіе печати, преимущественно русской и польской, объ украинскомъ вопросѣ.—Критическія статьи и литературныя обзорѣнія; библиографія.—Украинское искусство.—Мемуары и статьи по исторіи украинскаго возрожденія.—Разныя извѣстія и замѣтки.—Отвѣты редакціи на вопросы читателей, относящіеся къ программѣ журнала.

Въ виду непрерывно растущихъ цѣнъ на бумагу и типографскія работы, удорожившихъ стоимость изданія, подписная цѣна на журналъ повышена.

Съ доставкой и пересылкой	годъ	6 мѣс.
Въ Россіи	8 руб.	4 руб.
За границу	10 „	5 „

Для народныхъ учителей, сельскаго духовенства, младшаго земскаго медицинскаго персонала, а также для учащихся, рабочихъ и крестьянъ допускается при непосредственномъ обращеніи въ редакцію **Льготная подписка**: на годъ—7 руб., съ доставкой и пересылкою.

Подписка принимается въ конторѣ „Украинской Жизни“,
МОСКВА, Повинскій бульв., д. 103, кв. 39. Телеф. 3-44-48.

Завѣдующій редакціей „Украинской Жизни“ принимаетъ лично по дѣламъ журнала по воскресеньямъ, отъ 11½ до 1 ч. (2-я мѣщанская, д. № 41, кв. 7).

Представитель редакціи „Украинской Жизни“ въ Кіевѣ, С. А. Ефремовъ, принимаетъ по воскресеньямъ отъ 5 до 6 час. вечера (Гоголевская ул., д. № 27).

Книги проф. М. Грушевського

продаются в отсих книгарняхъ Москвы і Петрограда:

Т-во „Н. П. Карбасниковъ“ въ Петроградѣ и Москвѣ.

Украинскій книжный магазинъ. Петроградъ, Петроградская сторона, Большой прѣздъ, № 1.
Бр. Башмаковы, Москва, уголъ Милютинскаго и Срѣтенскаго пер.

Исторія України-Руси, т. I-VIII (томів Львівського видання поки що нема, т. VIII. 3-й має вийти сими днями).

Ілюстрована Історія України.

Очеркъ исторіи украинскаго народа.

Про старі часи на Україні (популярна исторія).

Кіевская Русь, т. I. Введеніе. Территорія и населеніе въ эпоху образованія государства.

Культурно-національний рух на Україні в XV-XVII в. (популярний огляд з богатями ілюстраціями).

Исторія украинскаго козачества до соедине-

нія Украины съ Московскимъ государствомъ, т. I и II.

Освобожденіе Россіи и украинскій вопросъ. Статьи и замѣтки.

Изъ польско-украинскихъ отношеній Галици. З бѣжучої хвилі. Статі на теми дня.

Про українську мову и українську справу.

За український маслак

Наша політика. Статі на теми галицької політики.

Українська мова й українська школа.

І инші книги і брошури.

Вийшла нова книжка проф. Мих. ГРУШЕВСЬКОГО:

Історія України—Руси, т. VIII, частина I, роки 1639—1648.

Зміст: „Золотий спокій“ 1638—1648 рр. „Початок і причина“ війн Хмельницького. Українське громадянство перед Хмельниччиною. Повстання і весняна війна 1648 року.

Друкується й незабаром вийде його ж:

Всесвітня історія в короткім огляді.

Частина перша.

Популярний, ілюстрований курс всесвітньої історії для самоосвіти. Перша частина доведе огляд до половини XIII ст. Друга й третя друкуватимуться після виходу першої.

Головний склад видання в „Українській книгарні“ в Петрограді. (Петроградск. стор., Большой пр., № 1.)

УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВИЙ ЗБІРНИК

ВИПУСК 2-Й

ВИЙШОВ З ДРУКУ Й ПРОДАЄТЬСЯ,

який містить розвідки, статті, матеріали і замітки з історії, історії письменства й лінгвістики.

Коштує Збірник 1 р. 50 коп. без пересилки, а з пересилкою 1 р. 65 к.

Гроші і замовлення треба посилати на таку адресу: Москва, Новинській бул., д. 103 контора-редакції журналу „Украинская Жизнь“.

„УКРАЇНСЬКА КНИГАРНЯ“

бувш. ред. „Кієвской Старини“.

Тут продаються всякі українські книжки, де-б вони і коли-б не були видані, а також й книжки російською мовою друковані, але які дотикаються українських справ.

Тут же приймається передплата на щомісячний журнал „Украинская Жизнь“ і тижневик „Промінь“.

Адреса Книгарні: Київ, Безаківська, 8.

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО

в Катеринославі.

№ 1. С. Русова. Національні відносини в Бельгії. 1916. Ц. 10 к.

№ 2. А. Кашенко. Перерід. Оповідання. 1916. Ц. 10 коп.

№ 3. А. Кашенко. Мандрівка на пороги Оповідання для дітей. З малюнками. 1916. Ц. 18 коп.

№ 4. А. Кашенко. Згадки про Сагайдачне та його околиці. З малюнками. 1916. Ц. 50 коп.

№ 5. Д. Мамин-Сібіряк. Поганий день Василя Івановича. Оповідання для дітей. 1616. Ц. 8 коп.

№ 6. Т. Романченко. Поезії. 1616. Ц. 25 к.

Продаж -- по всіх українських книгарнях.

Головний склад—в книгарні „Слово“: Катеринослав, Полицейська, дім Мизко.

Там же продають видання всіх інших українських видавництв, приймають передплату на всі українські часописи та продають всякі кустарні вироби: гончарні, дерев'яні, вишивки й таке інше.